

İsveç ve Norveç'te Refah Devleti: Maliye Politikaları ve Sosyal Sürdürülebilirlik

Halil Kete¹

Özet

Bu çalışma, İsveç ve Norveç refah modellerinin mali yapıları ve sosyal politikaları aracılığıyla sürdürülebilir refahı nasıl güvence altına aldığını incelemektedir. Sosyal devlet anlayışı, II. Dünya Savaşı sonrasında bireyleri sosyal risklere karşı korumak ve gelir dağılımında adaleti sağlamak amacıyla gelişmiştir. Özellikle gelişmiş ülkelerde kapsamlı mali ve sosyal araçlarla desteklenmiştir. Ancak 21. yüzyılda küreselleşme, dijital dönüşüm, demografik yaşlanma, çevresel sorunlar ve COVID-19 gibi gelişmeler sosyal devletin mali temellerini zorlamış, kamu harcamalarının artışı mali sürdürülebilirlik tartışmalarını gündeme getirmiştir. İsveç modeli, yüksek vergi tabanı, kapsamlı sosyal transferler ve merkezi koordinasyon ile gelir eşitsizliğini azaltmayı hedefler. Evrenselci politikalar ve “Halkın Evi” anlayışıyla şekillenen sistem, tam istihdam, yoksulluğun önlenmesi ve sosyal güvenlik mekanizmalarının güçlendirilmesine dayanır. 1990’larda yaşanan mali kriz sonrası vergi reformları, bütçe disiplini ve piyasa temelli düzenlemelerle mali sürdürülebilirlik sağlanmıştır. Dijitalleşme ve yerel yönetimlerin aktif rolü, hizmet sunumunda verimlilik ve mali disiplini artırırken, savunmasız grupların erişim sorunları dikkate alınmaktadır. Norveç modeli ise kamu merkezli mali yapı, petrol gelirlerinin stratejik yönetimi ve toplumsal uzlaşa kültürü ile krizlere karşı dayanıklı bir refah sistemi sunar. Norveç Varlık Fonu, makroekonomik istikrar ve sosyal hakların finansmanında önemli bir rol oynar. Dijital hizmetler ve yerel yönetimlerin koordinasyonu mali verimlilik ve kapsayıcılığı artırırken, dugnad kültürü gibi toplumsal dayanışma unsurları da sistemin sürdürülebilirliğini güçlendirir. Her iki model, sosyal hakların güvence altına alınmasının ötesinde, maliye politikası araçlarının etkin ve adil kullanımına dayanır. Vergi politikaları, kamu harcamaları, transfer mekanizmaları ve doğal kaynak fonları hem gelir eşitsizliğini azaltır hem de kriz dönemlerinde mali tampon işlevi görür. İsveç ve Norveç örnekleri, sosyal devletin uzun vadeli sürdürülebilirliği için güçlü mali altyapı, kapsayıcı politikalar ve dijital dönüşümün kritik olduğunu göstermektedir.

1 Doç. Dr., Kırklareli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, Kırklareli/Türkiye, ORCID: 0000-0002-0823-7884, e-posta: halil.kete@klu.edu.tr

1. Giriş

İkinci dünya savaşı sonrası refah devleti anlayışıyla birlikte yükselen sosyal devlet modeli bireylerin sosyal risklere karşı korunması ve gelir dağılımında adaletin sağlanmasını amaçlamaktadır. Ancak 21.yüzyılda küreselleşme, dijital dönüşüm, nüfusun yaşlanması, çevre sorunları ve Covid-19 gibi olağanüstü gelişmeler sosyal devletin kapsamı ve mali temellerini önemli ölçüde değişime uğratmıştır. Bu olağanüstü gelişmeler kamu harcamalarının hızla yükselmesine neden olmuştur. Bu durum mali sürdürülebilirlik tartışmalarını önemli gündem maddelerinden biri haline getirmiştir.

Sosyal devlet sadece sosyal politika araçlarının çeşitliliği ile değerlendirilmez. Aynı zamanda bu politikaların nasıl finanse edilip, kamu mali dengeleri üzerinde nasıl etkilerinin olduğu da önem arz etmektedir. Sosyal harcamaların artması birçok ülkede bütçe dengesi ve kamu borcu göstergeleri üzerinde baskı oluşturmaktadır. Bu durum maliye politikası ve sosyal politika arasındaki etkileşimin önemini ortaya koymaktadır. Özellikle gelişmiş ekonomilerde yüksek vergi yüküyle finanse edilen sosyal hizmetlerin sürdürülebilirliği tartışılırken, gelişmekte olan ülkelerde sınırlı mali kapasite sosyal devletin kapsamını daraltmaktadır.

Bu çalışma, 21. yüzyılda sosyal devletin maliye politikası boyutunu, özellikle İsveç ve Norveç örnekleri üzerinden ele almaktadır. İncelemede, her iki ülkenin refah devleti anlayışı, sosyal harcama politikaları, maliye yapıları ve sürdürülebilirlik stratejileri ayrıntılı biçimde değerlendirilmiştir. Bu yaklaşım, İskandinav modellerinin sosyal devlet ile mali disiplin arasındaki etkileşimi nasıl yönlendirdiğini anlamaya odaklanmaktadır.

Çalışmanın amacı, sosyal devletin maliye politikası ile olan etkileşimini betimsel bir biçimde ortaya koymak ve özellikle İsveç ile Norveç örnekleri üzerinden sosyal harcama politikalarının sürdürülebilirliğini değerlendirmektir. Bu doğrultuda çalışma, önce sosyal devlet ve maliye politikası ilişkisini ele almakta, ardından Esping-Andersen sınıflamasına göre refah devleti tipolojilerini özetlemektedir. Dördüncü bölümde ise İskandinav ülkelerinin sosyal devlet anlayışı ve maliye politikaları incelenmektedir. İsveç örneğinde evrenselci refah ve mali sürdürülebilirlik, Norveç örneğinde ise kamu merkezli mali yapı ve petrol gelirleri yönetimi detaylandırılmaktadır. Sonuç bölümünde ise bu iki ülke deneyiminden çıkarılabilecek dersler, sosyal devletin mali temellerinin güçlendirilmesine yönelik politika önerileri ve 21. yüzyıldaki sürdürülebilirliğine ilişkin sonuçlar sunulmaktadır.

2. Sosyal Devlet ve Maliye Politikası İlişkisi

Refah kavramı 1940'larda İngiltere'de ortaya çıkmış olsa da kökeni 19. yüzyıl Almanya'sındaki sosyal sigorta uygulamalarına dayanmaktadır. Birçok kurumun sosyal politika fonksiyonu icra etmesinin yanında (sosyal) devletin yönetme/hükümet etme iradesine sahip olmasından dolayı rolünün daha baskın olduğunu belirtmek mümkündür (Önal, 2017:1). Bu noktada, sosyal devlet ile refah devleti arasında literatürde birtakım ayrımlardan söz edilebilmekte ise de birbirlerinin yerine kullanılabildikleri de görülmektedir (Önal, 2017:13). Bu bağlamda refah devleti, hem devletin bireysel refahtan sorumluluğunu ifade eden bir ideal hem de bu sorumluluğu yerine getiren kurumsal yapılar bütünü olarak tanımlanır. Literatürde refah devletinin amacı konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Refah devleti, piyasa yönelik adalet ile bireylerin ve ailelerin ve genel toplamda toplumun iyiliğini temsil eden yönleri geliştirmek ve korumak için müdahale eden bir devlet formu olarak ortaya çıkmaktadır (Önal, 2017:16). Bu çerçevede yoksulluğun giderilmesi, asgari gelir ve hizmet güvencesinin sağlanması, eşitlikçi sosyal politikaların uygulanması gibi farklı tanımlar bulunmaktadır. Genel olarak refah devletinin vatandaşlık hakları temelinde tüm bireylerin refahını güvence altına alan bir devlet anlayışını temsil ettiği söylenebilir (Gough, 1987).

II. Dünya Savaşı sonrasında Keynesyen iktisat politikalarının ekonomik dalgalanmaları dengelemede başarılı olduğu düşüncesi, batı kapitalist demokrasilerinde refah harcamalarının hızla artmasına yol açtı. Bu dönemin belirgin özelliklerinden birisi refah devletinin genişlemesidir. Ancak 1970'lerde yaşanan ekonomik krizler, refah programlarının sürekli büyüymeyeceğini göstermiştir. Bu süreçte sosyal teori refah devletinin gelişimini destekleyen ya da engelleyen koşulları incelemeye yönelmiştir. Hem Neo-Marksist hem de muhafazakâr iktisatçılar, ideolojik olarak ayrışmalarına rağmen, refah programlarının kârlılığı düşürdüğü görüşünde birleşmişlerdir. Bu noktada Amerikan refah devletin istisnai bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki refah programlarının geç başlaması ve yoksullara özel yardımlarla tüm vatandaşlara sunulan evrensel hakların (hak temelli yardımlar) birbirinden net bir şekilde ayrılması dikkat çekmektedir. Bu durum üç ana etkenle açıklanmıştır: örgütlü işçi hareketinin zayıflığı, Amerikan siyasal kurumlarının yapısı ve ekonominin ikili karakteri (Quadagno, 1987).

Refah devleti modern kapitalist toplumların yapısal ve kalıcı bir unsuru olarak ele alınmaktadır. Foucault'nun yönetsellik kavramından hareketle refah devleti, sosyal güvenliği sağlama, emek gücünü yeniden üretme ve piyasa ekonomisini toplumsal olarak sürdürülebilir kılma işlevleriyle açıklanır. Neo-

liberal politikaların etkisine rağmen refah devletinin temel kurumlarının varlığını koruduğu vurgulanır. Sonuç olarak refah devleti, sosyalizme alternatif bir sistem değil, kapitalizmi istikrarlı ve yaşanabilir kılan zorunlu bir yönetim biçimi olarak değerlendirilmektedir (Garland, 2014).

Geleneksel olarak refah; devlet veya kamu sektörü, özel sektör, gönüllü kuruluşlar ve gayri resmi bakım aracılığıyla sağlanır. Kamu sektöründe de “sosyal hizmetler” ve “vergi sistemi yoluyla sağlanan mali refah” şeklinde bir ayırım yapılabilir. Devlet refahı üç temel yolla sağlayabilir. Birincisi işveren olarak rol alabilir. İkincisi; vergilendirme ile gelirin yeniden dağılımını sağlayabilir. Son olarak sübvansiyonları düzenleyerek yasal sistem üzerinden kaynak dağıtımı yapabilir. Karşılıklı yardımlaşma, ticari ve gönüllü faaliyetlerden ayrılmaktadır. “Karma refah ekonomisi” olarak tanımlanan durumda sistemin farklı kanalları arasında karşılıklı etkileşim ve finansal iç içe geçmişlik vardır. Kamu, özel ve gönüllü finansman biçimleri birbirini tamamlayabilir ve refah devletinde bu çeşitlilik farklı kombinasyonlarla uygulanır (Spicker, 2000).

1929 Büyük Buhranı ile piyasa ekonomisi teorisinin çöküşü, batı ekonomilerini Keynesyen maliye politikalarına yöneltmiştir. Dönemin iktisat anlayışına dayanan devletin küçültülmesi gibi fikirler ve bunun rekabet ve serbest piyasa gibi entelektüel sonuçları toplumsal bir fayda elde etmenin uzakta kalmıştır (Önal, 2023:11). Ancak bu politikalar II. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan işsizlik, enflasyon ve gelir dağılımı adaletsizliği gibi sorunları çözmede yetersiz kalmıştır. Bu gelişmeler, maliye politikasının amaçlarının yeniden tanımlanmasını gerekli kılmış ve böylece Richard Musgrave'in 1958'de sistemli hâle getirdiği fonksiyonel maliye anlayışı ortaya çıkmıştır. Fonksiyonel maliye, devletin ekonomideki rolünü yeniden tanımlamıştır. Buna göre kaynak ayırımında etkinlik, gelir dağılımında adalet ve makroekonomik istikrar maliye politikasının üç temel fonksiyonu olarak belirlenmiştir. Bu yaklaşım, devletin sadece fiyat istikrarı veya tam istihdam için değil, aynı zamanda kamu kaynaklarını verimli kullanmak amacıyla da ekonomiye müdahale etmesi gerektiğini savunmaktadır. Nitekim literatür, refah devleti harcamalarının her zaman ekonomik büyümeyi zayıflatmadığını; doğru tasarlanmış vergi-harcama bileşimlerinin hem büyüme hem de adalet hedeflerini aynı anda destekleyebileceğini göstermektedir (Muinel-Gallo ve Miranda Lescano, 2022). Savaş sonrasında Avrupa ülkeleri, fonksiyonel maliye politikaları sayesinde, sosyal devletin hem ekonomik hem de kurumsal temelini kısa zamanda kurmayı başarmışlardır. Fonksiyonel maliye yaklaşımı kamu sektöründe kaynak tahsis etkinliğini ve sosyal refahın sürdürülebilirliğini maliye politikasının merkezine yerleştirmektedir (Şener, 2011).

Devlet gelir ve servet dağılımındaki adaletsizlikleri gidermek için vergi ve sosyal yardım politikaları uygulayabilir (Hotunoğlu, 2025: 29). Gelir dağılımını iyileştirmeye yönelik maliye politikaları, farklı araçlar aracılığıyla uygulanabilir. Bunlar arasında en doğrudan yöntem, yüksek gelirden alınan kademeli vergilerle düşük gelirli hane halkına yapılan transferleri birleştiren vergi-transfer mekanizmasıdır. Bununla beraber kademeli vergiler de kamu hizmetlerini finanse etmek için kullanılabilir. Özellikle, sosyal konut gibi hizmetler doğrudan düşük gelirli gruplara yarar sağladığı için büyük önem taşır. Üçüncü yöntem, yüksek gelirli tüketicilerin daha fazla tükettiği mallara vergi uygularken, düşük gelirli tüketicilerin tercih ettiği mallara ise sübvansiyon sağlayarak bu ikisini birleştirmektir. Gelir vergisi ve transfer mekanizması, üretim ve tüketim tercihlerini doğrudan bozmadığı için etkinlik açısından daha avantajlıdır. Ancak gelir ve boş zaman tercihleri üzerinde yine de bir bozulma meydana getirebilir. Sonuç olarak, optimal dağıtım politikası hem eşitlik hem de etkinlik hedeflerini dengeleyerek, dağıtım değişikliklerini mümkün olan en düşük etkinlik maliyetiyle gerçekleştirmelidir (Musgrave ve Musgrave, 1989: 11).

Sonuç olarak, sosyal devlet ve maliye politikası arasındaki ilişki, karşılıklı bağımlılık temelinde biçimlenmektedir. Sosyal devlet, gelir dağılımında adaleti sağlama, sosyal güvenlik sistemini güçlendirme ve bireysel refahı artırma hedeflerini benimsemektedir. Maliye politikası ise bu hedeflerin gerçekleştirilmesinde kullanılan başlıca araç setini oluşturmaktadır. Kamu harcamaları, vergilendirme ve transfer mekanizmaları aracılığıyla devlet, ekonomik etkinliği gözetirken aynı zamanda sosyal eşitlik ve adaleti de tesis etmeye çalışır. Bu çerçevede Musgrave'in (1959) fonksiyonel maliye anlayışı, maliye politikasının yalnızca makroekonomik istikrarı değil, aynı zamanda gelir dağılımı adaletini de gözetmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Esping-Andersen'in (1990) refah devleti tipolojisi ise farklı ülkelerde bu mali araçların farklı ideolojik ve kurumsal çerçeveler içinde şekillendiğini göstermektedir. 21. yüzyılda demografik yaşlanma, teknolojik dönüşüm ve küresel krizlerin yarattığı baskılar altında sosyal devletin mali sürdürülebilirliği giderek daha belirleyici hâle gelmiştir. Dolayısıyla sosyal devletin başarısı, maliye politikasının etkinlik ve adalet hedeflerini ne ölçüde uzlaştırabildiğine bağlıdır.

3. Refah Devleti Tipolojisi (Esping-Andersen Sınıflaması)

Refah devleti kavramı, devletin ekonomik ve sosyal politikalar yoluyla vatandaşlarının refahını güvence altına almasını ifade eder. Ancak refah devletlerinin yapısı ve kapsamı ülkeden ülkeye önemli ölçüde farklılık gösterebilmektedir. Bu nedenle, refah devletlerini analiz edebilmek için

geliştirilen kuramsal sınıflandırmalar sosyal politika literatüründe merkezi bir yer tutar. Bu alandaki en etkili ve yaygın çerçeve, Gøsta Esping-Andersen'in (1990) "The Three Worlds of Welfare Capitalism" adlı eserinde ortaya koyduğu refah rejimleri tipolojisidir.

Refah devletleri, sosyal hakların sunumu, devletin rolü ve piyasa ile aile ilişkileri açısından farklılık gösterebilmektedir. Bu bağlamda, Esping-Andersen'in (1990) refah devleti sınıflaması, ülkeleri liberal, muhafazakâr (korporatist) ve sosyal demokrat (İskandinav) olmak üzere üç ana rejim tipine ayırarak bu farklılıkları analiz etmeyi mümkün kılar. Bu sınıflandırma sosyal hakların kapsamı, yeniden dağıtımın niteliği ve devletin müdahale düzeyi gibi ölçütlere dayanır. Ayrıca refah devletlerinin tarihsel, kültürel ve sosyopolitik bağlamlarını da göz önünde bulundurur (Ülgen ve Arda Özalp, 2017).

Gøsta Esping-Andersen'in refah devleti yaklaşımı, sosyal politika ve refah devletlerinin gelişimini, tek tek sınıfların değil, sosyal sınıflar arasındaki politik koalisyonların ve güç dengelerinin belirlediğini vurgular. Esping-Andersen, refah devletlerini tek bir "daha çok" veya "daha az" ölçeği üzerinde değerlendirmek yerine, farklı rejim tipleri (liberal, korporatist/konsensüs ve sosyal demokrat/İskandinav) çerçevesinde ele alır. Bu sınıflar arası koalisyonlar, tarihsel olarak belirli sosyal ve ekonomik koşullar altında oluşur. Örneğin İskandinav sosyal demokrat rejimi, geleneksel işçi sınıfı ile yükselen beyaz yakalı orta sınıfın birleşimiyle mümkün olmuştur. Esping-Andersen'e göre refah devleti sadece gelir dağılımını iyileştirmekle kalmaz, aynı zamanda işçi sınıfının piyasa bağımlılığını azaltarak kolektif güç mobilizasyonu ve siyasi kapasitesini artırır. Böylece refah devleti, toplumsal eşitliği sağlamakla birlikte, sınıflar arası etkileşimi ve siyasi koalisyonları şekillendirerek uzun vadeli istikrar ve destek yaratır (Esping-Andersen, 1990)

Esping-Andersen'in yaklaşımı, refah devletlerini yalnızca sosyal harcama düzeyi veya kamu müdahalesi oranı gibi nicel göstergelerle değil, sosyal hakların kapsamı, piyasa bağımlılığının azaltılma düzeyi ve devletin yeniden dağıtım rolü açısından niteliksel olarak da değerlendirmektedir. Bu çerçevede geliştirilen üçlü rejim sınıflaması, farklı ülkelerde refah devletinin nasıl kurumsallaştığını ve hangi tarihsel-siyasal dinamikler üzerinde yükseldiğini açıklamak açısından temel bir araç olmaktadır. Aşağıda, Esping-Andersen'in tanımladığı liberal, muhafazakâr (korporatist) ve sosyal demokrat refah rejimleri temel özellikleriyle ele alınacaktır.

3.1.Liberal Refah Devleti

Liberal refah rejimi, gelir testine dayalı sınırlı yardımların ve düşük düzeyde sosyal hakların egemen olduğu bir modeldir. Devlet yalnızca asgari koruma sağlar, bireyleri ise piyasa çözümlerine yönlendirir. Yardımlar sıkı koşullara bağlı ve damgalayıcı niteliktedir. Bu rejim, düşük de-komodifikasyon düzeyiyle eşitsizlikleri piyasa içinde yeniden üretir (Esping-Andersen, 1990).

Liberal refah rejimi, köklerini 19. yüzyıl İngiliz siyasal iktisadının “self-help” (öz yardım) ve “less eligibility” ilkelerinden alır. Devletin rolünü asgari düzeyde tutarak bireysel sorumluluk ve piyasa egemenliğine duyulan inancı yansıtır. Bu rejimlerde sosyal haklar sınırlıdır ve yardımlar çoğunlukla gelire dayalı (means-tested) olarak verilir. Bu sistemde sosyal yardımlar yalnızca en muhtaç gruplara verilmektedir. Bu açıdan liberal sistem, 19. yüzyılın yoksulluk yardımı geleneğinin devamı olarak görülebilir. Liberal sistemde devlet, sosyal riskleri geniş bir biçimde üstlenmemektedir. Bunun yerine bireyleri piyasa mekanizmaları içinde kendi çözümlerini bulmaya teşvik etmektedir. ABD, İngiltere, Kanada, Avustralya, Yeni Zelanda ve İrlanda bu modelin tipik örnekleridir. Bu ülkelerde özel emeklilik ve sağlık sistemleri, kamu sistemlerine göre daha ağırlıklıdır. Dolayısıyla liberal refah rejimi, düşük düzeyde “de-commodification” (piyasa bağımlılığından kurtulma) ve yüksek düzeyde özelleştirme ile karakterizedir. Sistem eşitlikten çok fırsat eşitliğini ve bireysel sorumluluğu vurgular (Esping-Andersen, 2003: 74-77).

Bu çerçevede liberal refah rejiminde sosyal hizmetler sınırlı kapsamlıdır ve devlet müdahalesi minimal düzeydedir. Bu sistemde kamu harcamalarının düşüklüğü, sosyal yardımların yalnızca kırılgan gruplara yönlendirilmesi ve sendikaların zayıf etkisi, gelir dağılımında birtakım sorunların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Sosyal destekler çoğunlukla asgari düzeyde olup, yoksullukla mücadelede etkisi sınırlıdır. Sonuç olarak, liberal model hem sosyal güvenliğin kapsamını daraltır hem de bireyleri piyasa mekanizmalarına bağımlı kılmaktadır. Sistem refahın sağlanmasında devletin rolünü ikincil düzeye indirmektedir (Dikmen, 2020).

3.2.Muhafazakâr Refah Devleti

Muhafazakâr refah devleti, hiyerarşi, statü koruma ve otoriteyi temel alan bir sosyal politika modelidir. Köklerini feodal ve mutlak monarşi geleneklerinden alan bu rejim, devletin güçlü biçimde yönlendirici rol oynadığı etatizm ile meslek grupları ve statüye dayalı kurumsallaşmayı öngören korporatizm unsurlarını birleştirir. Bismarck’ın Almanya’sı örneğinde görüldüğü gibi, sosyal sigorta programları, işçileri devletin paternal otoritesine bağlamayı hedeflemiş, sınıf farklılıklarını koruyarak sosyal yapıyı yeniden üretmiştir.

Katolik etkisi ve mutlakçı devlet geleneği, Avusturya, Almanya, Fransa gibi ülkelerde statüye dayalı sosyal hakların gelişimini desteklemiş; yardım ve emeklilik programları özel statü gruplarına öncelik tanımıştır. Muhafazakâr model, sosyal eşitlikten çok statü korumasına, aile ve meslek birliklerine dayalı yardıma ve devletin seçici müdahalesine odaklanır. Sosyal politikalar, tarihsel olarak güçlü statü farklılıklarını pekiştirerek sınıflar arası hiyerarşiyi sürdürür ve merkezi devlet ile özel/topluluk temelli kuruluşlar arasında bir denge kurar (Esping-Andersen, 1990).

Muhafazakâr refah rejimi, özellikle Kıta Avrupası'nda gözlenen bir model olup, tarihsel olarak liberal ve sosyalist etkilerden uzak, etatizm, korporatizm ve Katolik sosyal doktrinlerinin birleşimiyle şekillenmiştir. Bu modelin temel özellikleri arasında statüye dayalı ayrımcılık, aile merkezli yardımlar (familializm) ve zorunlu sosyal sigorta programları öne çıkmaktadır. Kamu hizmetleri ve sivil hizmetlerde ayrıcalıklı haklar sürdürülürken, sosyal sigorta sistemleri meslek gruplarına ve statüye göre farklılaştırılmıştır. Aile, bireylerin refahından sorumlu tutulur. Sosyal yardım, aile desteğinin yetersiz kaldığı durumlara yöneliktir. Risk yönetiminde, liberal modelin aksine, sosyal destek esas olarak aile başarısızlıklarına yanıt verir. İşgücü politikalarında ise aktif önlemler sınırlıdır. İstihdam korunurken, kadın ve genç işgücünün piyasaya katılımı sınırlanabilir. Almanya, İtalya, Avusturya ve İspanya bu modelin tipik örnekleri olarak öne çıkar ve Japonya'da Konfüçyüsçü gelenekler benzer bir aile merkezli yaklaşımı destekler (Esping-Andersen, 2003).

Muhafazakâr (korporatist) refah rejimi, sosyal hakları statüye bağlı ve aşamalı olarak sunar. Piyasa bağımlılığı ve gelirin yeniden dağıtımı sınırlıdır. Devlet, temel olarak aile veya sivil toplum yapıları gibi kurumların karşılayamadığı sosyal hizmetleri sağlamakla yükümlüdür. Aile yapısı, özellikle erkek aile reisinin korunması öncelikli olacak şekilde merkezî bir rol oynar. Kadınların işgücüne katılımını destekleyen hizmetler ise sınırlıdır. Özel sigorta ve çalışmaya bağlı programlar asgari düzeydedir. Gelir eşitsizlikleri orta seviyede seyrederek ve istihdam düzeyi sınırlıdır. Avrupa'daki çekirdek muhafazakâr ülkelerde işgücü piyasasında belli bir eşitlik sağlanabilir. Ancak bu ülkelerde yüksek sosyal primler ve artan emek maliyetleri istihdamı baskılayabilir (Özdemir, 2007; Toprak, 2015).

3.3.Sosyal Demokrat Refah Devleti

Esping-Andersen'e göre sosyal demokrat refah devleti anlayışı, dayanışmayı sınıfsal ayrıcalıklara değil, evrensel yurttaşlık temeline dayandırır. Sosyalist hareketler, başlangıçta işçi sınıfı içinde parçalanmış dayanışma biçimlerini aşarak geniş toplumsal birlik oluşturma çabası içindeydiler.

Bu süreçte korporatist, paternalist ve piyasa temelli modellerin bölücü etkilerine karşı, herkesin eşit haklara sahip olduğu evrensel bir dayanışma fikri geliştirildi. Özellikle İskandinav ülkelerinde şekillenen “Halkın Evi” (Folkhemmet) anlayışı, sosyal politikaları yalnız işçilere değil tüm yurttaşlara yöneltti. Böylece refah, ayrıcalıklı grupların kontrolünden çıkıp kamusal bir hak hâline geldi. Zamanla orta sınıfın yükselişiyle, sosyal demokrat rejimler evrensel hakları korurken sosyal yardımları ve hizmetleri orta sınıf standartlarına uyarlayarak geniş bir siyasal destek tabanı oluşturdu. Bu evrenselci ve bütünleştirici yaklaşım, sosyal devletin uzun vadeli meşruiyetini ve sürdürülebilirliğini sağlamıştır (Esping-Andersen, 1990).

Esping-Andersen’e göre özellikle İskandinav ülkelerinde şekillenen sosyal demokrat refah devleti, evrensel haklar, yüksek gelir güvencesi ve kapsamlı sosyal hizmetlerle tanımlanan bir rejimdir. 1960’lardan itibaren olgunlaşan bu model, vatandaşlığa dayalı hak anlayışıyla piyasaya bağımlılığı azaltmayı amaçlamıştır. Diğer rejimlerden farkı, evrensellik ilkesini büyük yardımlar ve kapsamlı risk paylaşımıyla birleştirmesidir. Sağlık, eğitim ve aile hizmetleri alanında devletin aktif rolü tam istihdam hedefini ve özellikle kadınların işgücüne katılımını desteklemiştir. Böylece İskandinav ülkeleri, “servis devleti” kimliğiyle hem refahı hem üretkenliği artıran bir model geliştirmiştir. Ancak 1990’lardan itibaren mali baskılar ve hedefli yardımlara yönelim, bu evrenselci yapının sürdürülebilirliği açısından yeni tartışmaları gündeme getirmiştir (Esping-Andersen, 2003).

Tarihsel olarak Bismarck dönemi Almanya’sı ve İngiltere’deki ilk sosyal güvenlik düzenlemelerine dayansa da İskandinav ülkeleri bu anlayışı en gelişmiş biçimiyle kurumsallaştırmıştır. İsveç ve Norveç örneklerinde görüldüğü üzere, sosyal demokrat model hak temelli, evrensel, cinsiyet eşitliğini gözetken ve yerel yönetimlerin aktif olduğu bir yapıdır. Bu sistem, yüksek vergilere rağmen tam istihdamı, gelir adaletini ve toplumsal bütünlüğü sağlamıştır. Eğitim, sağlık ve bakım hizmetlerinde kamusal sorumluluğun güçlü oluşu toplumsal refahı desteklemiştir. Bu model, değişen küresel koşullara uyum sağlayabilen, yenilikçi ve sürdürülebilir politikalarıyla öne çıkmaktadır (Albayrak ve Birinci, 2017: 93-94).

Sosyal demokrat refah devletlerinde tarihsel olarak 1945-1975 dönemi “Altın Çağ” olarak adlandırılan bir dönemdir. Bu dönemde istihdamı artıran, sosyal hakları geliştiren ve kurumsallaşmış bir yapı meydana çıkmıştır. Ancak 1970’lerin petrol krizleri ve sonrasındaki ekonomik dönüşümler, refah devletlerinin finansal ve yapısal sınırlarını zorlamıştır. Günümüzde küreselleşme, teknolojik değişimler ve demografik dönüşümler gibi gelişmeler refah devletlerinin yeniden şekillenmesini zorunlu kılmaktadır.

Artan küresel eşitsizlikler ve mali baskılar da refah devletlerinin kapsamını yeniden yapılandırma ihtiyacını doğurmaktadır. 21. yüzyılda sosyal demokrat refah devleti anlayışının gücü azalmaktadır. Ancak vatandaşların temel ihtiyaçlarını güvence altına alan esnek ve sürdürülebilir bir model olarak varlığını sürdürmeye devam etmektedir (Gökbunar, Özdemir ve Uğur, 2008).

Esping-Andersen'in refah devleti sınıflaması, sosyal politika yaklaşımlarını yalnızca kuramsal düzeyde değil, mali politika uygulamaları açısından da anlamlandırmak için güçlü bir analitik çerçeve sunmaktadır. Her bir rejim tipi, devletin mali kapasitesi, vergi yapısı, sosyal harcama öncelikleri ve gelir dağılımı politikaları bakımından önemli bilgiler sunmaktadır. Dolayısıyla refah devleti tipolojileri, ülkelerin mali politikalarını şekillendiren tarihsel ve kurumsal temellerin anlaşılmasında da yol gösterici olabilmektedir. Bu çerçevede bir sonraki bölümde, özellikle İskandinav modeli örnekleri olan İsveç ve Norveç üzerinden, maliye politikalarının nasıl biçimlendiği ve sosyal devlet anlayışıyla nasıl bütünleştiği detaylı biçimde ele alınacaktır.

4. İskandinav Ülkelerinde Sosyal Devlet Anlayışı ve Maliye Politikaları

Sosyal demokrat refah devleti anlayışının en gelişmiş örneklerini sunan İsveç ve Norveç, sosyal adalet, gelir eşitliği ve mali sürdürülebilirlik arasındaki dengeyi büyük ölçüde kurabilmiş modeller olarak öne çıkmaktadır. Bu ülkelerde sosyal devlet anlayışı ile ekonomik büyüme ve kalkınma arasında önemli bir ilişki bulunmaktadır. Bu durum aynı zamanda maliye politikalarının temel belirleyicisi olarak kurumsallaşmıştır. Bu ülkelerde yüksek vergi oranları, geniş kapsamlı kamu harcamaları ve etkin gelir yeniden dağıtım mekanizmaları, toplumsal refahın sürdürülebilir biçimde sağlanmasına olanak tanımaktadır. Refah devleti politikaları ile mali disiplin arasındaki uyum, İskandinav modelinin uzun yıllar boyunca ekonomik istikrar ve toplumsal bütünlük içinde devam etmesini sağlamıştır. Aşağıda, söz İskandinav ülkelerinden İsveç ve Norveç'in refah devleti anlayışı çerçevesinde uyguladıkları maliye politikaları ayrıntılı biçimde ele alınacaktır.

4.1. İsveç: Evrenselci Refah ve Mali Sürdürülebilirlik

İsveç'te modern refah devleti, 19. yüzyılın sonundaki sanayileşme ve yoksulluk sorunlarıyla şekillenmeye başlamıştır. Başlangıçta gönüllü sigorta fonları ve gelir testine dayalı yardımlar öne çıkarken, 1930'lardan itibaren sosyal demokratların yönetime gelmesiyle evrenselci bir sistem kurulmuştur. Bu dönemde yoksulluğun önlenmesi, tam istihdamın sağlanması ve vatandaşların yerel yoksulluk yardımlarına bağımlılıktan kurtarılması temel

hedefler arasında yer almıştır. 1940’larda çocuk yardımları, yaşlılık sigortaları ve aile politikaları genişletilerek sosyal koruma ağı güçlendirilmiştir. Refah sisteminin gelişiminde yalnızca sosyal demokratlar değil, diğer partiler ve sendikalar da uzlaşmacı bir rol üstlenmiştir. 1950’lerden sonra gelir güvencesi ilkesi baskın hâle gelirken, refahın finansmanında yüksek maliyetler sürdürülebilirlik tartışmalarını beraberinde getirmiştir. Günümüzde ise İsveç modeli, özel ve kamusal çözümlerin birlikte yer aldığı karma bir yapıya evrilmiştir (Lundberg ve Åmark, 2001). Bu tarihsel gelişim, mali disiplinin ve kurumsal maliye ilkelerinin refah devletinin sürdürülebilirliğinde temel bir rol üstlenmesine zemin hazırlamıştır.

İsveç refah devleti, doğal kaynak zenginliğinden çok sağlam kurumlar ve öngörülebilir mali kurallar üzerine kurulmuştur. 19. yüzyılın sonlarından 1970’lere kadar süren ekonomik büyüme, mülkiyet haklarının korunması, yolsuzluğun düşük düzeyde tutulması, bağımsız yargı ve etkin kamu bürokrasisi gibi kurumsal düzenlemelerle desteklenmiştir. Bu kurumsal yapı, mali istikrarı koruyarak vergi gelirlerinin sürdürülebilir biçimde toplanmasını sağlamıştır. Aynı zamanda refah politikalarının ise ekonomik büyümeden elde edilen gelirleri adil biçimde yeniden dağıtan bir araç olarak gelişmesine zemin hazırlamıştır. Ancak aşırı kamu harcamaları, yüksek marjinal vergiler ve sürekli devalüasyon politikaları 1970–1990 döneminde İsveç ekonomisini zayıflatmıştır. Refah devletinin sürdürülebilirliği, üretkenliği artıracak reformlarla desteklenmeyen mali genişleme yüzünden ciddi biçimde sarsılmıştır. 1990’lardan itibaren ise mali disiplin, enflasyon kontrolü, bütçe kuralları, vergi reformu ve özel sektör rekabetinin artırılması yönünde adımlar atılmıştır. Bu dönüşüm hem refah sisteminin devamını hem de büyümenin yeniden hızlanmasını sağlamıştır. Sonuçta İsveç modeli, büyük bir refah devletinin ancak mali istikrar, ekonomik açıklık ve piyasa temelli reformlarla uyum içinde olduğunda yaşayabilir olduğunu göstermiştir (Bergh, 2011).

İsveç refah devleti, mali politikalar açısından uzun yıllar boyunca güçlü vergi tabanı, yüksek kamu harcamaları ve sosyal transferlerle desteklenen bir yeniden dağıtım modeli üzerine kurulmuştur. 1930’lardan itibaren “Halkın Evi” (Folkhemmet) anlayışıyla şekillenen bu model, 1960’larda hızlı büyüme döneminde genişleyerek kamu harcamalarının GSYH içindeki payını önemli ölçüde artırmıştır. 1980’lere gelindiğinde refah harcamalarının aşırı büyümesi ve ekonomik verimlilikteki düşüş, mali sürdürülebilirliği zayıflatmıştır. 1990’ların başındaki finansal kriz vergi reformları ve kamu harcamalarında disiplin ihtiyacını gündeme getirmiştir. Kriz sonrasında İsveç, sıkı mali kurallar, bütçe dengesi hedefleri ve daha rekabetçi piyasa yapılarıyla öne çıkmıştır. Günümüzde İsveç refah devleti, güçlü vergi tabanına sahip olmakla birlikte mali disiplini önceleyen bir yapıdadır. Sosyal hizmetler

büyük ölçüde vergilerle finanse edilse de etkinlik ve mali sürdürülebilirlik öncelikli haldedir (Carlson ve Hatti, 2016). İsveç modeli, gelir dağılımında adaleti sağlamakla kalmayıp, mali disiplini koruyarak refah devletinin uzun vadeli sürdürülebilirliğini güvence altına almayı hedeflemiştir. Bu çerçevede maliye politikası, ekonomik istikrarla sosyal refah hedeflerini dengeleyen bir araç işlevi görmüştür (Bahr, Sauer ve Vogel, 2007). Bu mali çerçeve üzerine inşa edilen İsveç modeli, yalnızca ekonomik değil, toplumsal eşitliği hedefleyen bütüncül bir refah anlayışı geliştirmiştir.

İsveç, modern refah devletinin önde gelen örneklerinden biri olarak kabul edilir ve “İsveç modeli” adıyla anılır. Bu sistem, merkezi kurumlar aracılığıyla gelirden bağımsız yaygın sosyal transferler sağlar, eşitsizliği azaltmayı, yoksulluğu hafifletmeyi ve sosyal riskleri güvence altına almayı hedefler. Sistemin temel unsurları, devletin piyasaya müdahalesi, kapsamlı sosyal sigorta düzenlemeleri, yüksek vergi ve sosyal güvenlik katkıları, merkezi pazarlıkla belirlenen ücretler ile yoğun kamu istihdamıdır. Sosyal hizmetler geniş ve erişilebilirdir. Bu modelde eğitim, sağlık ve sosyal yardımlar devlet tarafından sunulurken, genç nüfus ve işgücü politikaları öncelik taşır. Model, toplumsal eşitliği sağlarken mali sürdürülebilirliği ve küresel ekonomik koşullara uyumu sürekli gözetir. Bununla birlikte, yüksek vergi yükü, merkezi yapıların esnekliği sınırlaması ve aşırı devlet büyüklüğü ekonomik maliyetler yaratabilir; 1990’larda yaşanan kriz ise hükümetin yeniden yapılandırılmasını zorunlu kılmıştır (Thakur vd., 2003; Toprak, 2015).

İsveç’te refah hizmetleri büyük ölçüde yerinden yönetim esasına dayanır; sağlık hizmetleri ve sosyal yardımlar hem merkezi hükümet hibeleri hem de bölgesel bütçelerle finanse edilir ve tüm vatandaşlar için erişilebilir durumdadır. Sosyal transferlerin büyük kısmı gelir testine tabi olmayan, evrensel ödemelerdir. İşsizlik sigortası, emeklilik ve doğum izni gibi programlar kapsamlıdır. Bununla birlikte konut yardımı ve sosyal destek gibi bazı yardımlar gelir testine dayalıdır. Vergi oranları oldukça yüksek olup, bu durum, özellikle iş gücü üzerindeki yükü artırmakta ve sermaye gelirini vergilendirmede zorluklar meydana getirmektedir. 1990’lı yıllardaki ekonomik kriz sonrası İsveç hükümeti, harcamaları kontrol altına almak ve bütçe açıklarını azaltmak amacıyla kapsamlı reformlar başlatmıştır. Hükümetin rolü, kamu hizmetlerinin sunumu, düzenleme ve kamu işletmelerinin yönetiminde yeniden tanımlanmıştır. Büyük kamu tekelleri şirketleştirilmiş ve rekabet teşvik edilmiştir. Kamu harcamalarının GSYİH’ye oranı kriz öncesi %70 civarındayken, reformlar ve harcama kontrolü ile düşmesi öngörülmüştür. Bu süreçte, hane halkına yapılan transferler kriz öncesi seviyelerine geri dönerken, kamu borcunun GSYİH’ye oranı düşmüş ve faiz ödemeleri azalmıştır. Böylece İsveç, merkezi hükümetin şeffaflığını

artırmış, kamu hizmetlerini daha etkili ve duyarlı bir şekilde sunmayı hedeflemiş ve refah devletinin sürdürülebilirliğini sağlamaya çalışmıştır (Thakur vd., 2003).

İsveç refah modelinde yerel yönetimlerin aktif bir rolü bulunmaktadır. Belediyeler sosyal hizmetlerin büyük kısmını yürütür ve bütçelerinin önemli bölümünü bağımsız olarak finanse eder (belediyeler bütçelerinin %80'inden fazlasını merkezi devletten bağımsız olarak sağlar). 2016'da hükümet, yerel refah hizmetlerini güçlendirmek ve istihdamı artırmak amacıyla belediyelere ayrılan kaynakları önemli ölçüde artırmıştır. Bu politika, özellikle eğitim, sağlık ve yaşlı bakımı alanlarında yeni istihdam alanları oluşturmayı ve hizmet kalitesini yükseltmeyi hedeflemiştir. İsveç, yerel düzeyde refah hizmetlerini genişleterek sosyal devletin sürdürülebilirliğini sağlamayı amaçlamıştır (Palme, Heap ve Fritzell, 2016).

İsveç sosyal koruma sistemi, evrensel vergilendirme ile işveren katkı paylarının birlikte kullanıldığı karma bir finansman yapısına dayanmaktadır. Çocuk yardımı ve yaşlılık aylığı gibi evrensel ödemeler genel vergilerden, emeklilik ve hastalık sigortası gibi kazanca bağlı yardımlar ise işveren katkılarından karşılanır. Yerel yönetimler, sağlık ve sosyal hizmetlerin finansmanında önemli bir paya sahiptir. Bu yapı, gelir düzeyi düşük bölgeleri destekleyen yeniden dağıtım mekanizmalarıyla tamamlanmaktadır. 2003'te yürürlüğe giren emeklilik reformu, çalışanların da sisteme doğrudan katkı yapmasını öngörerek mali sürdürülebilirliği güçlendirmiştir. Sistemin temel avantajı, istihdamla güçlü bağ kuran katkı-temelli yapısı ve mali istikrarı destekleyen kurumsal düzenidir. Buna karşın, yaşlanan nüfus, artan bakım hizmeti maliyetleri ve belediyeler arası mali farklılıklar sistem üzerinde baskı yaratmaktadır. Son yıllarda sosyal yardımların reel değerindeki düşüş gelir eşitsizliğini artırmıştır. Reform tartışmaları, merkezi devlet katkısının artırılması ve mali dengeleme sisteminin gözden geçirilmesi üzerinde yoğunlaşmaktadır. İsveç modeli, katkı ve hak arasındaki dengeyi koruyarak mali sürdürülebilirlik ile sosyal adaleti birlikte güvence altına almayı sürdürmektedir (Palme ve Heap, 2019). Ancak 1990'lardan itibaren küreselleşmenin ve maliyet baskılarının etkisiyle sistemde piyasa temelli reformlar öne çıkmıştır.

İsveç refah modelinde, 1990'lardan itibaren "kamu hizmetlerinin işletmeye açılması", kupon-sistemleriyle hizmet alıcıya seçim hakkı tanınması ve özel aktörlerin devreye girmesi gibi neoliberal uygulamalar belirgin hâle gelmiştir. Örneğin okul, sağlık ve yaşlı bakım hizmetlerinde değer zinciri pazar mantığıyla yeniden düzenlenmiştir. Bu süreçte bazı hizmet alanlarında kalite düşüşü, sosyoekonomik ve etnik ayrışmanın artışı ve sistemde kâr

odaklı özel şirketlerin etkinliği ortaya çıkmıştır. Bu dönüşüm, geleneksel “İsveç modeli”nin evrenselcilik ve güçlü kamu rolü anlayışıyla uyumsuz yönlerini ortaya çıkarmıştır (Pelling, 2025).

İsveç'in refah devleti başlangıçta, servet ve gelir dağılımını eşitleyen güçlü progresif vergilerle finanse ediliyordu. Günümüzde ise miras ve servet vergileri kaldırılmış, gelir vergisi yalnızca orta derecede progresiftir ve sermaye gelirlerine daha düşük oranla uygulanmaktadır. Ayrıca, iş ve tüketim üzerindeki vergiler daha regresif hâle gelmiştir. Bu durum, İsveç'in, göçle birlikte toplumsal homojenliğini kaybetmesine ve servet dağılımını korumak yerine sermayeyi vergiden koruma eğilimine bağlanmaktadır. Genel olarak, İsveç modeli uzun süreli eşitsizlikleri azaltmayı hedeflemektedir. Ancak son dönemde vergi sisteminde artan regresif eğilimler ve küresel servet artışı bu hedefin uygulanmasında zorluklar ortaya çıkarmaktadır (Henry, 2014). Bu vergi dönüşümü, refah devletinin eşitlikçi yapısı üzerinde yeni tartışmaları beraberinde getirmektedir.

İsveç refah devleti, sosyal eşitliği teşvik etme konusunda dünya çapında örnek bir uygulama olarak görülmektedir. Model, kapitalist ve sosyalist unsurları dengeli bir şekilde bir araya getirmektedir. İsveç'in refah politikaları, sanayileşme ve ekonomik bağımsızlığı destekleme amacıyla şekillenmiştir. Ancak 1990'lı yıllardaki ekonomik krizler ve küreselleşmenin etkisiyle önemli değişiklikler yaşamıştır. Bu süreçte devlet, bütçe açığını kontrol altına almak için sosyal harcamaları ve gelir transferlerini yeniden düzenlemiştir. Bütçe gelirleri açısından da vergi politikalarını gözden geçirmiş ve mali disiplini sağlamaya çalışmıştır. İsveç deneyimi, ekonomik büyüme ile sosyal güvenliği dengelerken, şeffaf vergi sistemi, etkin kaynak yönetimi ve sanayileşmenin önemini ortaya koymaktadır. Bu yaklaşım, yoksulluğu azaltmak ve ekonomik kalkınmayı desteklemek isteyen diğer ülkeler için de önemli bir örnek teşkil etmektedir (Ekereke ve Enc-Ita, 2025). Bu mali ve yapısal özellikler, İsveç refah devletinin beklenmedik ekonomik şoklara ve krizlere karşı nasıl tepki verdiğini anlamak için de önemli bir temel oluşturmaktadır.

COVID-19 pandemisi sırasında İsveç refah devleti, mevcut sosyal transfer sistemleri ve pandemi önlemleri aracılığıyla işgücü gelirlerindeki kayıpları önemli ölçüde telafi etmiştir. İsveç'te 2020'de ortalama işgücü geliri %2,7 düşmüştür. Ancak işsizlik sigortası, hastalık ödenekleri ve kısa süreli çalışma ödeneği kayıpların %43'ünü karşılayabilmiştir. Kısa süreli çalışma ödeneği çalışanların gelir kaybını sınırlandırabilmiştir. İşsizlik sigortası ve hastalık ödenekleri ile düşük gelirli ve en çok etkilenen gruplara öncelikli destek sağlanmıştır. 2021'de işgücü gelirleri toparlanmış, transfer ödemeleri yüksek kalmış ve toplam gelir pandemi öncesi seviyesinin üzerine çıkmıştır. Bu

durum, refah devletinin mali araçlarıyla krizlere karşı dayanıklılığını ortaya koyma açısından önemlidir (Adermon vd., 2023).

İsveç refah devleti örneği, sosyal adalet ile mali disiplinin dengelenebileceğini gösteren güçlü bir modeldir. Tarih boyunca sosyal haklar ve evrenselci politikalar giderek genişlemiştir. Ekonomik krizler ve küreselleşme baskıları, bu politikaların mali açıdan sürdürülebilir hâle getirilmesini gerekli kılmıştır. Böylece İsveç, refah devletinin yalnızca sosyal değil, mali temeller üzerine de inşa edilmesi gerektiğini göstermiştir. Bu deneyim, sosyal devletin etkinliği ile maliye politikasının kurumsal gücü arasındaki ilişkiyi anlamak açısından Norveç örneğine geçişte önemli bir referans noktası oluşturmaktadır.

4.2. Norveç: Kamu Merkezli Mali Yapı ve Petrol Gelirleri Yönetimi

Norveç, sosyal demokrat refah devleti modelinin en başarılı örneklerinden biri olup düşük gelir eşitsizliği, yüksek sosyal güven ve yaşam kalitesiyle öne çıkar. Refah sistemi; kapsamlı sosyal politikalar, kurumsallaşmış sosyal haklar ve evrensel-dayanışmacı yasalar üzerine kuruludur. Eğitim, sağlık, emeklilik ve bakım hizmetleri büyük ölçüde kamu tarafından finanse edilirken işgücü piyasasıyla refah sistemi bütüncül şekilde işletilir. Petrol gelirlerinin etkin yönetimi, merkezi ve yerel yönetimler arası uyum, yüksek istihdam ve sosyal uzlaşma kültürü, Norveç modelini sürdürülebilir kılmaktadır. Aktif işgücü politikaları ve güçlü kamu maliyesi bu başarının temel taşlarıdır (Küçükkoğlu ve Ercan, 2019). Bu kurumsal mimariyi daha iyi anlayabilmek için, Norveç'te refah devletinin tarihsel ve mali gelişim sürecine bakmak gerekmektedir.

Norveç'te refah devleti 1930'lardan itibaren yerel kamu mali sisteminde önemli değişimler meydana getirmiştir. 1934-35'te belediyeler arasındaki yüksek harcama farkları, merkezi yönetimi gelir eşitsizliklerini azaltacak yeniden dağıtım politikaları ve hibe mekanizmaları geliştirmeye yöneltmiştir. Zamanla bölgeler arasındaki gelir farkları azalmış ve merkezi hükümetin yerel yönetimlere verdiği hibeler bütçede daha belirleyici hâle gelmiştir. Böylece yerel harcamalar, artık yalnızca bölgenin gelir düzeyine bağlı olmamıştır. Ayrıca 1970'lerden itibaren bu ilişki tersine dönmüştür. Yerel vergi koyma yetkisinin kademeli olarak sınırlandırılması ve kentsel-kırsal belediye ayrımının kaldırılması sonucunda, yerel harcama farklılıkları önemli ölçüde azalmıştır. Bu sayede, Norveç refah devletinin temelini oluşturan homojen hizmet sunumu ilkesi kurumsal olarak daha güçlü hale gelmiştir (Falch ve Tovmo, 2003). Bu tarihsel dönüşüm, zamanla Norveç'te kamu maliyesinin daha bütüncül ve kamu merkezli bir yapıya evrilmesinin zeminini oluşturmuştur.

Norveç refah devleti, İskandinav modelinin tipik özelliklerini yansıtan güçlü bir “kamu merkezli” mali yapılanmaya dayanmaktadır. Yüksek ve kapsamlı gelir, tüketim ve kurumlar vergisi tabanı bu sistemin mali sürdürülebilirliğine katkı sunmaktadır. Norveç'te yerel yönetimler de kapsamlı sosyal hizmetler sunmaktadır. Merkezi devletle birlikte yerel yönetimlerin de sisteme katkı sunması kamu harcamalarının GSYH içindeki payının yüksek olmasına neden olmaktadır. Norveç'teki sınıflar arası uzlaş, refah devletinin krizlerde dahi sosyal harcamaları sürdüren bir mali tampon işlevi görmesini sağlamıştır. Norveç modelinin yüksek vergi gelirleri, adil gelir dağılımı ve kamu maliyesine duyulan güven sayesinde mali olarak güçlü kalmayı sürdürmesi beklenmektedir (Kuhnle, 2019). Norveç'in kamu merkezli mali yapısı hem vergilerden hem de doğal kaynak gelirlerinin stratejik yönetiminden beslenmektedir.

Norveç, refah devletinin mali temellerini kaynakların uzun vadeli yönetimi ve kuşaklar arası eşitlik ilkeleri üzerine inşa etmiştir. Petrol gelirlerine dayalı Norveç Varlık Fonu (Government Pension Fund Global), yalnızca makroekonomik istikrarı sağlamak için değil, aynı zamanda sosyal hakların finansmanında da bir araç olarak kullanılmaktadır. Demokratik-korporatist ideoloji doğrultusunda fonun yönetiminde şeffaflık, etik yatırım ilkeleri ve geniş toplumsal uzlaşma belirleyici olmuştur. Yapı, gelir dalgalanmalarına karşı mali fren görevi görmektedir. Bu yapı Norveç'in ‘Harcamayı mı artırmalı yoksa geleceğe mi saklamalı?’ yönündeki iç siyasal tartışmalarını kurumsal bir çerçeveye oturtmuştur. Bu uygulama refah devletini ekonomik döngülere karşı dayanıklı kılmıştır. Bu nedenle Norveç egemen varlık fonu (SWF) birçok otoriter ülkenin fonlarından farklı olarak, devlet kapitalizmi değil sosyal demokrat maliye anlayışının bir uzantısı olarak değerlendirilmektedir (Yi-chong, 2010). Petrol fonunun kurumsal çerçevesi, genel vergi sisteminin ve mali politikaların oluşturduğu daha geniş mali mimariyle birlikte düşünüldüğünde daha net bir görünüm kazanmaktadır.

Norveç refah devletinin temel gücü, yüksek vergi gelirleriyle finanse edilen kapsamlı sosyal hizmetler ve tam istihdamı önceleyen maliye politikalarıdır. Bu mali çerçeve, refah devleti harcamalarının sadece enerji sektörüne bağımlı olmamasını sağlayarak gelir çeşitliliğini artırmıştır. Bu yapı olağanüstü ekonomik gelişmelere rağmen refah seviyesinin korunmasını ve sosyal güvenlik sisteminin sürekli güncel kalabilmesini sağlamıştır (Brandal, Bratberg ve Thorsen, 2013). Bu güçlü mali çerçeve, özellikle kriz dönemlerinde Norveç'in hızlı ve kapsayıcı mali müdahalelerde bulunabilmesine olanak tanımıştır.

COVID-19 krizi sırasında Norveç, işsizler ve gelir kaybı yaşayanlar için geniş gelir destekleri sağlamıştır. Hükümet, krizden etkilenen sektörlerdeki şirketlere doğrudan mali destek, vergi ertelemeleri ve ücret sübvansiyonları gibi imkanlar sunmuştur. Bu kolaylıklar sayesinde işten çıkarmaları azaltmayı ve ekonomik istikrarı korumayı hedeflemiştir. Bu önlemler, işsizlik sigortası ve sosyal yardım harcamalarının GSYH içindeki payını artırmıştır. Atılan adımlar ayrıca kriz döneminde ekonomik eşitsizliklerin artmasını sınırlamıştır. Norveç'teki kriz önlemleri, geleneksel olarak herkesi kapsayan, geniş ve eşitlikçi ilkelere göre düzenlenmiştir. Özellikle serbest meslek sahipleri ve küçük işletmeler gibi daha önce kapsam dışında kalan gruplara yönelik destekler artırılmıştır. Kamu harcamaları, büyük ölçüde hükümetin petrol fonu aracılığıyla finanse edilmiş, böylece devletin ekonomiye müdahale kapasitesi güçlendirilmiştir. Bu uygulamalar, Norveç refah devletinin temel karakterini koruyarak, kriz döneminde vatandaşların gelir ve yaşam standartlarının korunmasına hizmet etmiştir (Greve vd., 2020). Norveç'in krizlere verdiği bu tepkiler, ülkenin uzun vadeli ekonomik stratejileri ve sermaye birikim modelleriyle de yakından ilişkilidir. Kriz kapasitesi ve mali tampon mekanizmalarının arkasında tarihsel olarak oluşan sermaye birikim stratejileri bulunmaktadır.

Norveç, 1980'lerin sonlarında hidroelektrik ve petrol sektörlerindeki aşırı sermaye birikimi sorununu, kamu mülkiyetindeki şirketlerin uluslararasılaşması ve petrol fazlası gelirlerinin dünyanın en büyük Egemen Varlık Fonu'na (Petrol Fonu) yönlendirilmesi gibi mekânsal çözümlerle aşmıştır. Bu strateji sosyal demokrat hedefleri neoliberal pazar mantığıyla bir araya getirmiştir. Hükümet, kamu mülkiyetini devam ettirerek bu şirketlerin uluslararası genişlemesini teşvik etmiştir. Bu strateji yerel sosyal transferler ve vergi gelirleri için güçlü bir mali alan sağlamıştır. Petrol Fonu ve küresel pazara açılan kamu şirketleri, ulusal sosyal harcamaların finansmanına katkıda bulunmuştur. Aynı zamanda mali altyapı küresel neoliberal ekonomik ilişkilere entegre edilebilmiştir. Norveç bu yaklaşımı sayesinde hem ulusal sosyal dağıtım sistemini ayakta tutabilmiş hem de küresel ekonomiden payını alabilmiştir. Bu yaklaşım da Norveç'i "süper model" olarak adlandırılmasına neden olmuştur (Heiret, 2024). Bununla birlikte, Norveç refah devletinin güncel mali sürdürülebilirlik arayışları yalnızca küresel entegrasyon stratejileriyle değil, dijitalleşme süreçleriyle de şekillenmektedir.

Norveç refah devleti, sosyal yardım hizmetlerini dijital servislerle sunarak maliyetleri düşürmeyi ve verimliliği artırmayı hedeflemektedir. Dijital temelli bu uygulamalar yüz yüze hizmetleri azaltıp personel ve operasyon giderlerini düşürmeyi amaçlamaktadır. Ancak savunmasız vatandaşların (dil engeli, dijital okuryazarlık eksikliği, teknik erişim sorunları olan bireyler vb.)

dijital hizmetlere erişimi ciddi zorluklar ortaya çıkarmaktadır. Bu gruptaki vatandaşların dijital başvurular yerine ofislere başvurmak zorunda kalması, planlanandan daha fazla iş yükü ve maliyetler doğurmaktadır. Dijitalleşme bazı işlem sürelerini kısaltmaktadır, ancak savunmasız grupların erişim sorunları bürokratik maliyetleri yükseltmektedir. Bu durum, mali sürdürülebilirlik için, dijital ve yüz yüze hizmetlerin dengeli bir şekilde sunulmasını gerekli kılmaktadır. Bu süreç hem verimlilik hem de sosyal eşitlik açısından kritik sonuçlar ortaya çıkarabilmektedir (Hofmann, 2024). Tüm bu kurumsal ve teknolojik dönüşümlerin ardında ise toplumun dayanışma kültürü ve bu kültürün mali yapıyla kurduğu güçlü bağ bulunmaktadır.

Norveç refah devletinin krizlere karşı gösterdiği yüksek direnç, köklü “dugnad” (kolektif çaba) kültürünün rasyonel ekonomik politikalarla birleşmesine dayanır. Politika yapıcılar COVID-19 sürecinde toplumu başarılı bir şekilde yönlendirmişlerdir. Pandemi döneminde vatandaşların sosyal yararı bireysel çıkarlardan önde tutma eğilimi etkili bir şekilde harekete geçirilebilmiştir. Dugnad kültürü, kamu gelir ve giderlerine yönelik toplumsal kabulü ve kamusal dayanışmayı güçlendirmektedir. Bu süreç devletin sosyal harcamaları sürdürebilme kapasitesini güçlendirmektedir. Ayrıca sivil toplum kuruluşlarının gönüllü dugnad faaliyetleri, eğitim ve spor gibi yerel hizmetlerin kapsayıcı ve ücretsiz kalmasını sağlamaktadır. Bu faaliyetler merkezi ve yerel yönetimlerin mali yükünü azaltmaktadır. Bu nedenle dugnad, yalnızca kültürel bir unsur değil, aynı zamanda sermaye birikimi ile sosyal dağıtım arasındaki dengeyi koruyan ve refah devletinin mali sürdürülebilirliğini küresel koşullarda dahi destekleyen yapısal bir mekanizma olarak işlev görmektedir (Nilsen ve Skarpenes, 2022).

Norveç refah devleti, tarihsel olarak şekillenen kamu merkezli mali mimarisi, yüksek vergi kapasitesi, doğal kaynak gelirlerinin uzun vadeli perspektifle yönetimi ve toplumsal dayanışmayı kurumsal yapılara entegre eden yönetim anlayışına sahiptir. Model hem mali sürdürülebilirliği ve hem de sosyal kapsayıcılığı birlikte sağlayan nadir uygulamalardan birisidir. Yerel mali yapının koordinasyonu ve petrol fonunun ekonomiye sağladığı istikrar, modelin güçlü temel taşlarıdır. Norveç modelinde evrensel sosyal hizmetlerin kamu finansmanı ile desteklenmesi ve dijital dönüşümün mali verimliliğe katkıda bulunması güncel politika ihtiyaçlarına uyumu kolaylaştırmaktadır. COVID-19 döneminde görüldüğü üzere, Norveç kamu maliyesi, ekonomik şokları hafifletmenin yanı sıra sosyal koruma kurumlarını güçlendirerek toplumsal refahın devamını güvence altına almıştır.

Sonuç

İskandinav ülkelerinde sosyal devlet anlayışı, ekonomik büyüme ve toplumsal refah arasında istikrarlı bir denge kurmayı başaran kurumsal modeller olarak ön plana çıkmaktadır. İsveç ve Norveç örnekleri, sosyal adalet ve mali disiplinin birlikte sürdürülebileceğini ve güçlü bir kamu maliyesi altyapısı ile krizlere karşı direnç kazanılabileceğini göstermektedir. İsveç modeli, yüksek vergi tabanı, kapsamlı sosyal transferler ve merkezi koordinasyon ile gelir eşitsizliğini azaltırken, mali disiplin ve piyasa temelli reformlarla refahın sürdürülebilirliğini güvence altına almıştır. Norveç modeli ise kamu merkezli mali yapısı, doğal kaynak gelirlerinin stratejik yönetimi ve toplumsal uzlaşi kültürü sayesinde ekonomik şoklara karşı dayanıklı bir refah sistemi sunmaktadır. Her iki ülkede de kapsamlı ve evrensel sosyal hizmetler, mali sürdürülebilirliği destekleyen araçlarla bütünleşmektedir. Bununla beraber dijitalleşme ve kurumsal yenilikler etkinlik ve verimliliği artırmıştır.

Bu ülke örnekleri sosyal devletin yalnızca sosyal hakları garanti altına almanın yeterli olmadığını göstermektedir. Aynı zamanda ekonomik istikrarı destekleyen güçlü mali araçlara sisteme entegre edilmelidir. Vergi politikaları, kamu harcamalarının boyutu, transfer mekanizmaları ve doğal kaynak fonları, hem gelir eşitsizliğini azaltmak hem de krizlere karşı mali tampon görevi görmek açısından kritik öneme sahiptir. COVID-19 süreci, her iki modelin de sınanması için ortak bir olağanüstü dönem olmuştur. Bu ülkelerde pandemi sürecinde sosyal güvenliği korumak ve işgücü gelir kayıplarını telafi etmek için mali araçlar etkin bir şekilde kullanılmıştır.

İsveç ve Norveç örneklerinden diğer ülkeler için çıkarılacak dersler bulunmaktadır. İlk olarak, refah devletin sürdürülebilirliği için güçlü bir vergi tabanı ve mali disiplinin sağlanması elzemdir. İkinci olarak, sosyal politikalar evrensel ve kapsayıcı biçimde tasarlandıkları takdirde toplumsal dayanışma kültürü güçlenir. Bu durum kriz anlarında sistemin direncini artırabilir. Üçüncü olarak, doğal kaynak gelirlerinin planlı yönetimi, mali esneklik ve kuşaklar arası eşitlik için önemli bir araçtır. Dördüncü olarak, dijitalleşme ve teknolojik dönüşümler maliyet etkinliği ve hizmet verimliliği açısından fırsatlar sunmaktadır ve büyük ölçüde istifade edilmesi gerekmektedir. Ancak savunmasız grupların erişimi konusunda dikkatli planlama gerektirmektedir.

İskandinav deneyimi, sosyal devletin sadece güçlü ekonomik ve mali yapı ile başarıya ulaşamayacağını göstermektedir. Toplumsal kültür, yönetim ve uzlaşi söz konusu yapıyı güçlü kılmaktadır. Politika yapıcılar için önerilen yaklaşım, mali sürdürülebilirlik, sosyal kapsayıcılık ve kurumsal esnekliği birlikte göz önünde bulunduran bütüncül bir refah stratejisidir. Bu çerçevede ülkeler, kendi koşullarına uygun mali ve dijital araçlar geliştirerek refah devletlerini uzun vadeli olarak sürdürülebilir biçimde tasarlayabilirler.

Kaynakça

- Adermon, A., Laun, L., Lind, P., Olsson, M., Sauermann, J. & Sjögren, A. (2024). Earnings losses and the role of the welfare state during the COVID-19 pandemic: evidence from Sweden. *Review of Income and Wealth*, 70(4), 981-1010.
- Albayrak, E. T. ve Birinci, M. (2017). Sosyal devlet modelleri: sosyal demokrat model, İsveç-Norveç Örneği. *Sosyal Çalışma Dergisi*, 1(1), 64-100.
- Bahr, S., Sauer, T. & Vogel, L. (2007). *The autonomy of national fiscal policy in a globalised world: the experience in the Scandinavian EU countries Denmark, Finland and Sweden* (No. 6/2007). IMK Study.
- Bergh, A. (2011). The rise, fall and revival of the Swedish welfare state: what are the policy lessons from Sweden? IFN Working Paper No. 873, Research Institute of Industrial Economics.
- Brandal, N., Bratberg, Ø. & Thorsen, D. (2013). *The Nordic model of social democracy*. Springer.
- Carlson, B. & Hatti, N. (2016). The Swedish welfare state model: a brief overview. *Social Science Spectrum*, 2(4), 216-229.
- Dikmen, T. (2020). Sosyal hizmet perspektifinden Esping Andersen'in sınıflandırdığı farklı refah rejimlerinin incelenmesi; Güney Avrupa refah rejimi bağlamında Türkiye. *Bilge Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(1), 22-31.
- Ekereke, V. A. & Ene – Ita, G. (2025). Swedish state, its welfare policy & industrialization: a model for developing countries, *International Journal of Social Science Humanity & Management Research*, Volume:04, Issue:04, DOI: 10.58806/ijsshmr.2025v4i4n03
- Esping-Andersen, G. (1990). The three worlds of welfare capitalism. *Polity Press*,
- Esping-Andersen, G. (2003). *Social foundations of postindustrial economies*, Oxford University Press, New York.
- Falch, T. & Tovmo, P. (2003). Norwegian local public finance in the 1930s and beyond. *European Review of Economic History*, 7(1), 127-154.
- Garland, D. (2014). The welfare state: A fundamental dimension of modern government. *European Journal of Sociology/Archives Européennes de Sociologie*, 55(3), 327-364.
- Gough, I. (1987). Welfare state. In *The New Palgrave Dictionary of Economics* (pp. 1-5). Palgrave Macmillan, London.
- Gökbunar, R., Özdemir, H. & Uğur, A. (2008). Küreselleşme kısıcındaki refah devletinde sosyal refah harcamaları. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 9(2), 158-173.

- Greve, B., Blomquist, P., Hvinden, B. & Van Gerven, M. (2021). Nordic welfare states—still standing or changed by the COVID-19 crisis?. *Social policy & administration*, 55(2), 295-311.
- Heiret, Y. S. (2024). The neoliberalization of the Norwegian welfare state: Public investments in a privatized global economy. *Nordisk välfärdsforskning*, (1), 48-65.
- Henry, O. (2014). Retreat from progressive taxation in the Swedish welfare state: Does immigration matter? (June 15 20, 2014). Saint Louis U. Legal Studies Research Paper No. 2014-18.
- Hofmann, S., Sæbø, Ø. & Rydén, H. H. (2024). Implications of digitalised welfare services from a vulnerable citizens' perspective. *Nordisk välfärdsforskning*, (2), 127-141.
- Hotunoğlu, H. (2025). Maliye politikası-refah arayışından antikırılğan geleceğe-, Ekin Yayınevi, Bursa.
- Kuhnle, S. (2019). Welfare states with Nordic characteristics. In *Aging welfare and social policy: China and the Nordic countries in comparative perspective* (pp. 3-14). Cham: Springer International Publishing.
- Küçükoglu, M. & Ercan, H. (2019). Norveç'te refah devletinin ortaya çıkışı ve gelişimi. *OPUS International Journal of Society Researches*, 11(18), 2275-2308.
- Lundberg, U. & Åmark, K. (2001). Social rights and social security: The Swedish welfare state, 1900-2000. *Scandinavian journal of history*, 26(3), 157-176.
- Muinelo-Gallo, L. & Miranda Lescano, R. (2022). Redistribution and efficiency: An empirical analysis of the relevant trade-offs of welfare state fiscal policies. *Review of Development Economics*, 26(1), 562-586.
- Musgrave, R. A. (1959). *The Theory of Public Finance: A Study in Public Finance*. McGraw-Hill Book.
- Musgrave, R. A. & Musgrave, P. B. (1989). Public finance in theory and practice. McGRAW-Hill Book Company, 5th ed.
- Nilsen, A. C. E. & Skarpenes, O. (2022). Coping with COVID-19. Dugnad: a case of the moral premise of the Norwegian welfare state. *International Journal of Sociology and Social Policy*, 42(3-4), 262-275.
- Önal, A. (2017). Türkiye'de devletin sosyal politikaları: sahici mi? ve arka planı ne? Türkiye'de sosyal politika aktörleri: zemin ve uygulama, Ed. Faruk Taşçı, Nobel Yayınları: Ankara
- Önal, A. (2023). Türkiye'de sosyal politika ve İslam'da iktisat, Ekin Yayınları: Bursa
- Özdemir, S. (2007), Küreselleşme sürecinde refah devleti, İTO, Yayın No: 2007-57, İstanbul.

- Palme, J. & Heap, J. (2019). ESPN thematic report on financing social protection–Sweden. *European Social Policy Network (ESPN), Brussels: European Commission*.
- Palme, J. Heap, J. & Fritzell, J. (2016). Significant increase in local welfare spending in Sweden. *ESPN Flash Report*, 58, 1-2.
- Pelling, L. (2025). *How Sweden's welfare experiment became a warning to Europe*, social europe, (<https://www.socialeurope.eu/how-swedens-welfare-experiment-became-a-warning-to-europe>), Erişim tarihi: 10.12.2025.
- Quadagno, J. (1987). Theories of the welfare state. *Annual Review of Sociology*, 13(1), 109-128.
- Spicker, P. (2000). *The welfare state: a general theory*. Sage Publications, London.
- Şener, O. (2011). Fonksiyonel maliye politikası. *LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 3-15.
- Thakur S., Keen, M., Horváth, B. & Cerra, V. (2003). *Sweden's welfare state: Can the bumblebee keep flying?* International Monetary Fund. Washington, D.C.
- Toprak, D. (2015). Uygulamada ortaya çıkan farklı refah devleti modelleri üzerine bir inceleme. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (21), 151-175.
- Ülgen, G. ve Arda Özalp, L. F. (2017). Refah rejimleri sınıflandırma çalışmaları: cinsiyet boyutları. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 39(2), 639-658.
- Yi-Chong, X. (2010). The political economy of sovereign wealth funds. In *The political economy of sovereign wealth funds* (pp. 1-25). London: Palgrave Macmillan UK.